

Synet på barnets beste i diskurser om kontantstøtte i Norge og Tyskland

Anna Maria Ifland

Sammendrag

I denne artikkelen forsøker jeg å besvare følgende spørsmål: Hvordan blir ”barnets beste” fremstilt i politiske diskurser om innføring av kontantstøtte i Norge og Tyskland? Som vi skal se er et politisk mål med innføring av kontantstøtte i begge land å sikre foreldres valgfrihet når det gjelder omsorgen for barn. Samtidig eksisterer det forskjeller innenfor nasjonenes familiepolitikk. Dette skaper ulike politiske diskurser om kontantstøtten, og også ideer om hvilke former for omsorg som best ivaretar barnet. I den norske diskursen identifiseres familien og dens funksjon som viktigst for barnets sosiale og mentale utvikling, mens i den tyske fokuseres på utdanning som viktigste incentiv. Ved bruk av kvalitativ analyse av politiske dokumenter fra 1998–2010, vil jeg foreta en komparativ sammenlikning av de ulike diskursene.

Innledning

En tysk forsker formulerte i 2001 følgende: ”I Tyskland kan vi bare drømme om den svært interessante kontantstøtten som Norge har. Den synes i stor grad å være ukjent og ignorert i media og i politikken, kanskje fordi den ikke passer inn i dagens konsept” (Leipert 2001¹). I dag er imidlertid det politiske virkemiddelet kontantstøtte verken ukjent eller oversett i Tyskland. Drømmen kan nå gå i oppfyllelse: femten år etter Norge kommer kontantstøtten til å bli innført i Tyskland (i 2013).

Kontantstøtte er en velferdsordning som støtter foreldre økonomisk når barn under tre år ikke går i barnehage. Ut fra et barne- og barndoms-

---

¹ Dette og andre tyske sitater er oversatt av forfatteren.

orientert perspektiv er det imidlertid legitimt å stille seg følgende spørsmål: Er det i barns interesse ikke å gå i barnehage? Når nye velferdsordninger blir diskutert og innført, kan en anta at barnets beste blir vektlagt. Ifølge FNs konvensjon om barns rettigheter fra 1989 skal ”barnets beste være et grunnleggende hensyn” ved ”alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer” (Barnekonvensjonen, artikkel 3, punkt 1). Kontantstøtte berører barn fordi det har virkning på deres levevilkår: foreldrene kan ta imot kontantstøtte og passe barna selv, eller la barna gå i barnehage. Både Norge (i 1991) og Tyskland (i 1990) har ratifisert barnekonvensjonen.

Begrepet om barnets beste refererer ”ikke til bestemte absolutte og universelle standarder, men vil være gjenstand for vurderinger og fortolkninger foretatt i en bestemt lokal kontekst. Krysskulturelt vil det derfor være store variasjoner i forhold til hva som anses som barnets beste i en gitt situasjon” (Kjørholt 2008: 221). Med dette utgangspunktet skal jeg i denne artikkelen drøfte nærmere hvilken forståelse av barnets beste² som kommer til uttrykk i diskursene om innføring av kontantstøtte i henholdsvis Norge og Tyskland (analyse del I). Disse forestillingene er også tett forbundet med hvordan foreldre krysskulturelt vises tillit til å handle ut ifra barnets beste på ulike måter, og blir derfor en naturlig analyse (del II) i denne artikkelen.

Nedenfor vil jeg først gjøre rede for teori, data og metode som jeg har brukt i relasjon til denne kvalitative undersøkelse.

Teori, data og metode

Det kunnskapssosiologiske perspektivet til Peter L. Berger og Thomas Luckmann er det teoretiske grunnlaget for analysen min. De to sosiologene tar til orde for at samfunnets virkelighet er en sosial konstruksjon som mennesket ikke bare skaper selv, men også blir påvirket av. Berger og

---

² Begrepet ”barnets beste” er i denne artikkelen forbundet med en utenomrettslig og ikke med en rettslig standard. ”Den rettslige standarden handler om barnets beste i begrenset forstand, den utenomrettslige om en utvidet standard” (Ellingsæter 2008: 104). Når barnets beste anvendes som en rettslig standard blir barnet sett som et rettssubjekt som må beskyttes mot straffbare handlinger. ”Retten kan ikke pålegge noen å elske et barn” (Ellingsæter 2008: 104). Den utenomrettslige standarden handler derimot om kjærlighet, omsorg og omtanke som et barn trenger.

Luckmann viser til en gjensidig påvirkning mellom individ og samfunn. De påpeker at virkeligheten for oss alltid er sosiale konstruksjoner (Berger & Luckmann 2000). Den nyere sosiale barndomsforskningen refererer bl.a. til dette perspektivet (jf. f.eks. James & Prout 2002, James & James 2004). Det sentrale poenget i analysen min er at barn og barndom oppfattes som kulturelle og historiske fenomener som konstrueres sosialt. Dette inkluderer synet på barn og barndom som sosiale konstruksjoner som er underlagt samfunnsmessige endringer og kulturelt mangfold (jf. f.eks. Amdusen 2003, Ariès 1980). Følgelig er også vår oppfatning av barnets beste en sosial konstruksjon. Min analyse fokuserer på disse sosiale konstruksjoner av barnets beste. Kontantstøttens virkning på barnets levevilkår og på mødrenes yrkesaktivitet er ikke del av denne analysen.

I tråd med denne sosialkonstruktivistiske retningen innen barndomsforskning er min forskning, som denne artikkelen bygger på, basert på antakelsen at politikken har stor innflytelse både på de sosiale konstruksjonene barn og barndom og på hva begrepet "barnets beste" omfatter. Sosiale konstruksjoner av barn og barndom er også implisitt innebygget i politikken og påvirker politiske beslutninger. Måten barn og barndom omtales på i det politiske feltet har vidtrekkende konsekvenser for barnas hverdag fordi politikken skaper viktige rammebetingelser i form av f.eks. lover. På bakgrunn av dette er forskjellige dokumenter fra det politiske feltet sentrale objekter i analysen av sosiale konstruksjoner av barnets beste i forbindelse med innføringen av kontantstøtte. Det politiske feltet (Bourdieu 2001) kan omfatte forskjellige aktører som Regjeringen, Stortinget, høringsinstanser, media osv. Den kvalitative analysen i artikkelen fokuserer på forskjellige dokumenter fra *politiske aktører* på det nasjonale nivået, som Regjeringen³ og Stortinget⁴. Dokumentene som analyseres er lovtekster, innstillinger, stenografiske referater fra politiske debatter og artikler fra Regjeringen og Stortinget som omhandler kontantstøtteinnføringen. I Norge ble innføringen av kontantstøtte særlig diskutert etter skiftet fra Thorbjørn Jaglands regjering til Kjell Magne Bondeviks første regjering i 1997. Derfor er dokumentene fra 1997 om innføringen av kontantstøtte i 1998 relevant for analysen min. En diskusjon om innføringen av kontantstøtte er dagsaktuell i Tyskland. Etter loven om tilsyn av barn under tre år i barnehager fra 2008 (KiföG: Kinderförderungsgesetz) skal kontantstøtte

---

³ I Tyskland "Die Bundesregierung".

⁴ I Tyskland "Der Bundestag".

innføres. Temaet ble diskutert før denne loven ble vedtatt. Derfor er tidsrommet fra 2007 til 2010 relevant for den tyske analysen.

Som allerede nevnt finnes det i Norge to parallelle politiske virkemidler: kontantstøtte og barnehage. I Tyskland finnes det i dag barnehager, og kontantstøtte skal innføres som et parallelt politisk virkemiddel. Spørsmålet om barnehage og kontantstøtte dreier seg om hvordan omsorgspolitikken kan bidra til henholdsvis å legge omsorgen til familien eller flytte den ut. Til tross for at diskursene rundt kontantstøtte og barnehage henger sammen i begge land, ligger fokuset i denne artikkelen utelukkende på diskursene om kontantstøtte for å avgrense analysen.

Sammenstillingen og analysen av dokumentene følger Anselm Strauss' og Juliet Corbins "Grounded Theory", en veletablert metode i kvalitativ forskning. Et grunnprinsipp i denne metoden er at datainnsamling og -analyse er parallelle prosesser. Analysen starter med det første dokumentet og begynner med en åpen kodingsprosedyre der forskeren gir navn til utsagn ut fra deres substans. I de følgende prosessene benyttes en fortløpende sammenligning av nye observasjoner med tidligere data for å utvikle kategoriene og oppdage (nye) relasjoner mellom dem. Under arbeidet med datainnsamlingen og analysen blir undersøkelsen mer fokusert på teoretiske sammenhenger som fremkommer av data. Ved hjelp av "theoretical sampling" bestemmes hvilke dokumenter som skal tas med videre. Med metoden "Grounded Theory" er det mulig å abstrahere individuelle uttalelser slik at det ikke er av interesse hvilken person eller aktør som har sagt hva (Strauss & Corbin 2008).

Analysen min er basert på et barne- og barndomsorientert perspektiv. Med dette perspektivet menes ikke barns perspektiv: "Barns perspektiv innebærer emellertid at barnen sjølva har lämnat sitt bidrag" (Halldén 2003: 14). Et barne- og barndomsorientert perspektiv betyr i min forskning at analysen er fokusert på hva som i det norske og tyske politiske feltet sies om *barn og barndom*.

I den komparative tilnærmingen sammenligner jeg diskursene om innføring av kontantstøtte i Norge og Tyskland med fokus på forståelsen av barnets beste. En komparativ studie gir bedre innsikt i diskurser om kontantstøtte enn bare én studie fra ett land fordi det komparative perspektivet viser forskjeller og fellestrekk mellom de to landene (jf. f.eks. Allen 2005, Korsvold 2008). Dermed er det mulig å vise at én og samme velferdsordning fremstår på forskjellig måte i to forskjellige land, men også med fellestrekk.

Kontekstuell ramme

Dette avsnittet beskriver den kontekstuelle rammen for analysen min. Rammen består av to deler. Den første delen omhandler spørsmålet om hvem som skal ha ansvaret for omsorgen. Den andre delen er utformingen av kontantstøtte i Norge og Tyskland.

Hvem skal ha ansvaret for omsorgen?

Forskjellige velferdsstater har tatt form innenfor ulike kulturelle, politiske og økonomiske tradisjoner, og det er ingen bred enighet om hvordan omsorgen for småbarn skal håndteres (Leira 2004). Hvor skal ansvaret for barnet være forankret – i familien eller i en offentlig institusjon som barnehagen? Spørsmålet dreier seg om ansvaret for barnet skal være primært et offentlig eller et familiebasert anliggende. Siden ansvarsfordelingen mellom foreldre og stat ikke er gitt fra naturens side, er den et politisk forhandlingsspørsmål og delt mellom de to. Jeg vil med hjelp av innsikt i litteratur og statistikk drøfte hvordan dette spørsmålet blir besvart i Norge og Tyskland. Fokuset ligger på de siste 15 årene fordi det i dette tidsrommet foregikk diskusjoner om innføringen av kontantstøtte i begge landene.

Oppgaver tradisjonelt tillagt foreldrene, som å ta seg av småbarn, blir gradvis også en del av et offentlig ansvar. Idet staten støtter tilsyn utenfor familien i form av økonomisk barnehagestøtte blir det offentlige ansvaret for barn etter hvert sterkt utvidet (Leira 2004, Reyer 2006). Statistikk om bruk av barnehager viser at barnehagen er en akseptert velferdsordning i Norge og Tyskland i dag. For barn over tre år er det nesten full behovsdekning, og for barn under tre finnes en økende tendens til utbygging av barnehager i begge land (Riedel 2008, SSB 2010). I tillegg har det vært og er et politisk mål både å realisere en full behovsdekning for barnehageplasser og å innføre rett til barnehageplass for barn fra ett år i begge landene. I Norge har retten eksistert siden 2009 (LOV 2005-06-17 nr 64: § 12a). I Tyskland har barn som fyller tre år hatt rett til barnehageplass siden 1990/91 (KJHG 1991 § 24, ledd 1). Denne retten tenkes utvidet for barn mellom ett og tre år i 2013 (KiföG 2008, § 24, ledd 2). Denne omsorgspolitikken innebærer at ansvaret for barn delvis flyttes fra familien og tillegges offentlige instanser som barnehager. En utbygging av barnehager betyr en forandring i ansvarsfordelingen mellom foreldre og stat.

I dag blir barnehager sett på som en viktig læringsarena for barn. Denne oppfatningen ble bl.a. påvirket av den såkalte ”Child-Centred Social Investment Strategy”, som ble formulert av den danske sosiologen og

statsviteren Gøsta Esping-Andersen (2002). Ifølge denne strategien er investering i menneskelig kapital den viktigste ressursen for en stat i den globaliserte økonomien. Småbarn spiller, ifølge Esping-Andersen, en særlig viktig rolle fordi investeringen i menneskelig kapital er mest effektiv når en starter å investere så tidlig som mulig. Det vil derfor være bedre å investere allerede når barna er i barnehagen enn å vente til de begynner på skolen. Den norske forskeren Arnlaug Leira tar til orde for at den statlige barnehagestøtten ”også [er] blitt begrunnet som en investering i den gode barndommen, eventuelt også i framtidig arbeidskraft” (Leira 2010: 251). I prosessen rundt utbygging av barnehager i Norge stod ”barnet” og dets interesser og behov sentralt. En særlig viktig rolle spilte senere også oppfatningen at barn var medborgere med egne rettigheter og aktive aktører i barnehagen (Korsvold 2008, Kjørholt 2004). I Tyskland ble den tidligere utbyggingen av barnehager primært fremmet for å integrere mødrene i arbeidsmarkedet (Honig 2007). Under innflytelse av ”social investment strategy” blir en tidlig investering i fremtidens menneskelige kapital og en kvalitativ og kvantitativ utbygging av barnehager viktige mål i dagens tyske familiepolitikken (Olk 2007). Dermed blir barnehagen til en særlig viktig arena for dannelsen (”Die Bildung”), i tillegg til tilsynsfunksjonen (Joos 2002).

En avgjørende utvikling i retning av en familiebasert omsorg for småbarn er velferdsordningen kontantstøtte. Ifølge denne velferdsordningen kan foreldre med barn under tre år få penger av staten dersom de ikke benytter seg av eller ikke har et tilbud om barnehageplass som drives med statlig driftstilskudd. I Norge ble kontantstøtten innført i 1998. Diskusjonen om denne velferdsordningen i det norske politiske, vitenskapelige og samfunnsmessige feltet var særlig konfliktfylt fordi et nytt element ble innført i den norske velferdsstaten parallelt med den etablerte og aksepterte barnehageordningen. Det nye elementet er at staten støtter tilsynet i familien økonomisk på lik linje med barnehagene. I dag er likevel begge de politiske virkemidlene aksepterte velferdsordninger (Leira 2010). En særlig konfliktfylt diskusjon om innføringen av kontantstøtte kan også observeres i Tyskland. Betydningen av barnehagen som læringsarena spiller en ganske sentral rolle i småbarnspolitikken, særlig under påvirkning av ”child-centred social investment strategy”, som jeg drøftet tidligere. Det finnes stor motstand mot innføringen av kontantstøtte både i det politiske, vitenskapelige og samfunnsmessige feltet. I både Norge og Tyskland kan kontantstøtte brukes av foreldrene til å gi omsorg til egne barn i hjemmet. I dette tilfellet fører kontantstøtte faktisk til et familiebasert ansvar for barn

under tre år. Foreldrene er i så fall kontantstøttebrukere. Likevel trenger velferdsordningen ikke å føre til et familiebasert omsorgsansvar. Det politiske virkemidlet er bare knyttet til et fravær av bruk av en offentlig tjeneste for barnetilsyn, og ikke til et krav om foreldretilsyn. Dermed kan foreldre også motta kontantstøtte for å velge seg andre personer – som for eksempel en dagmamma – selv om dette i utgangspunktet ikke var intensjonen, særlig i Norge. I dette tilfelle er foreldrene kontantstøttemottakere (Lauritzen 2005). Den norske statistikken for år 2000, to år etter innføringen av kontantstøtte, viser at et flertall av foreldre mottok kontantstøtte. Forskningsresultatene viser samtidig at ”endringer i foreldres tilpasning til jobb og barnetilsyn var beskjedne” (Baklien, Ellingsæter & Gulbrandsen 2001: 61).⁵ Om det samme vil skje i Tyskland gjenstår å se.

Utformingen av kontantstøtte i Norge og Tyskland

Dette avsnittet beskriver kort utformingen av kontantstøtte i Norge og Tyskland. De gjeldende lovene utgjør det primære grunnlaget for beskrivelsene.

I Norge er kontantstøttens vilkår lovfestet i ”Kontantstøtteloven” (LOV 1998-06-26 nr 41). Lovteksten lyder som følger: ”Kontantstøtte ytes for barn mellom 1 og 3 år som er bosatt i riket, og som ikke eller bare delvis gjør bruk av barnehageplass som det ytes offentlig driftstilskudd for” (LOV 1998-06-26 nr 41: § 2). Følgelig inneholder denne ordningen muligheten til å kombinere kontantstøtte og deltidsplass i barnehage. Foreldre får full kontantstøtte hvis de ikke har barnehageplass, og de får redusert støtte dersom de har deltidsbarnehageplass. Hvis barnet benytter seg av en heltidsbarnehageplass, får foreldrene ingen kontantstøtte. For å garantere økonomisk likhet mellom familier med og uten barnehageplass, svarer størrelsen av full kontantstøtte til det statlige tilskuddet for en heltidsbarnehageplass. I det året kontantstøtten ble innført utgjorde full støtte 3011 NOK per barn per måned (i dag er det 3303 NOK per barn per måned, jf. Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV)).

Den tyske kontantstøtteordningen er ennå ikke lovfestet. Den tyske regjeringen planlegger likevel innføringen av kontantstøtten ifølge koalisjonsavtalen (CDU/CSU/FDP 2009: 68), noe som også står i den aktuelle loven som omhandler tilsyn av barn under tre år i barnehager. I lovteksten står følgende formulering: ”Fra 2013 skal det for foreldrene bli innført en

---

⁵ I dag mottar færre familier kontantstøtte. Siden innføringen av kontantstøtteordningen i 1998 har antallet barn (1-2-åringer) med slik støtte blitt kraftig redusert: fra 73 prosent i 1999 til 27 prosent i 2009 (Hirsch 2010).

månedlig utbetaling (for eksempel kontantstøtte), når foreldrene ikke vil eller kan ha sine barn under tre år i barnehager” (KiföG 2008, § 16, ledd 4). Den tyske regjeringen forventer på den ene siden at foreldre ikke ønsker at barnet deres går i barnehage. På den andre siden refererer regjeringen til det faktum at det ikke finnes nok barnehageplasser for barn under tre år slik at ikke alle barn har mulighet til å gå i barnhage. I 2008 lå behovsdekning for barnehageplass i Tyskland for barn under tre år på 13,6 % (Riedel 2008: 18).

I Tyskland er foreldrene tenkt å få 150 euro (ca. 1200 NOK) per barn per måned i økonomisk støtte fra staten. Siden det mangler en rettslig ordning, er beløpet enda ikke lovfestet, men det nevnes i koalisjonsavtalen – enten som kontant utbetaling eller i form av en verdikupong (CDU/CSU/FDP 2009: 68). Forslaget om en utbetaling i form av en verdikupong er en stor forskjell til praksis i Norge. En verdikupong kan benyttes til forskjellige offentlige utdanningstilbud. Å kombinere kontantstøtte med barnehageplass i Tyskland er en annen forskjell mellom landene. Jeg kaller denne forskjellen for en enten-eller-løsning i motsetning til den norske både-og-løsningen når det gjelder delingen av omsorgsansvaret mellom foreldre og stat.

Å sikre en reell valgfrihet for foreldre med hensyn til hva slags tilsyn de kan ønske for sine barn, er en viktig hensikt med innføringen av kontantstøtte i begge landene (jf. f.eks. St.prp.nr. 53 (1997–98): 4–8, CDU/CSU/FDP 2009: 68). Foreldrene skal kunne velge om barna skal være i familien, altså med foreldrene eller en annen person, eller om de skal gå i barnehage.

Analyse I: Synet på barnets beste i Norge og Tyskland

Ut ifra et barne- og barndomsorientert perspektiv vil jeg analysere hvordan barnets beste defineres i det politiske feltet med hensyn til innføringen av kontantstøtte i Norge og Tyskland: Hva har blitt sagt om barn og barndom? Spørsmålet vil jeg besvare ved å analysere relevante politiske dokumenter. Siden diskursene handler om en velferdsordning – kontantstøtte – som er *lik i grunntrekkene* i de to landene, kan det antas at synet på barnets beste i den norske og tyske diskusjonen er tilnærmet *lik*. På den andre siden kan det argumenteres for *ulike oppfatninger* fordi Norge og Tyskland er veldig *forskjellige velferdsstater* med ulik historisk utvikling og

ulike familiepolitiske virkemidler (f.eks. Esping-Andersen 2002, Korsvold 2008, Reyer 2006).

Synet på barnets beste i det norske politiske feltet

Den daværende norske regjeringen hadde med innføringen av kontantstøtten i 1998 et særlig viktig mål: "[f]amiliene skal sikres mer tid til selv å ta omsorgen for egne barn" (St.prp.nr. 53 (1997–98): kapittel 1.1). Dette målet er ikke bare en intensjon fordi det også blir formulert i en lov – i kontantstøtteleven (LOV 1998-06-26 nr 41: § 1). Det er likevel uklart i hvor stor grad foreldre er tenkt å ha omsorg for egne barn. Intensjon om "mer tid" betyr ikke at foreldre skal slutte å være yrkesaktive til fordel for omsorg for barn i hjemmet. Denne intensjonen er i tråd med det samtidige målet om å realisere full behovsdekning for barnehager for barn under tre år slik at alle familier som ønsker det kan få plass (St.prp.nr. 53 (1997–98): kapittel 2). Derved kan foreldre også kombinere egen omsorg for barn med omsorg utenfor familien slik at de fortsatt kan være yrkesaktive. Tiden foreldre tilbringer sammen med barna sine skal likevel økes. Evalueringen av kontantstøtteordningen vil vise "om kontantstøtten faktisk fører til at foreldre tilbringer mer tid med sine barn" (St.prp.nr. 53 (1997–98): kapittel 1.3). Antakelsen er at det er best for barnet å være sammen med foreldrene.

Hvordan blir dette synet begrunnet? Begrepet "tidspress" (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 30) blir et nytt slagord i norsk politikk i løpet av 1990-årene, og spiller en betydelig rolle i diskursen om kontantstøtte. Mange mennesker føler at de er utsatt for et konstant tidspress fordi det har skjedd endringer i befolkningens tidsbruk. Balanseringen av bruk av tid i og utenfor familien blir av mange oppfattet som problematisk. Det nye problemet er knapphet på tid og ikke nødvendigvis trang økonomi (Ellingsæter 2004, Ellingsæter & Leira 2004, Korsvold 2008). Tidsmangelen som oppstår blir vurdert som en stor belastning for småbarnsfamiliene "fordi småbarn trenger tid og ro rundt seg" (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 19). Familiens samvær blir oppfattet som mindre stressende for både barn og foreldre når foreldre har mer tid til barnet. En hverdag uten stress og tidspress utgjør den beste forutsetningen for barnet, og den kan best realiseres ved hjelp av omsorg hjemme. "Regjeringen vil understreke at en viktig hensikt med reformen er å sikre småbarnsfamiliene mer tid til å være hjemme sammen med barna og at det dermed kan bli en mindre stressende hverdag både for barn og foreldre. Dette vil også være til barnets beste" (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 7).

Det er påfallende at innføringen av kontantstøtte begrunnes med familiens avgjørende betydning med hensyn til barnets beste. Familien blir oppfattet som svært viktig fordi den blir sett på som den mest stabile rammen for barnas oppvekst. De politiske aktørene tillegger familien en stor betydning ikke bare med hensyn til barnets beste, men også med hensyn til hele samfunnet. Det hevdes at familien legger grunnlaget for videreføring av kulturarv og dermed for opprettholdelsen av det norske samfunnet (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 19). Familiens betydning vurderes ifølge politiske aktører som så stor at ”[i]ngen kan fullt ut erstatte familien i sin kjennskap, kjærlighet og omsorg for egne barn” (St.prp.nr. 53 (1997–98): kapittel 2.2). Konsekvensen av denne argumentasjonen fremsatt i 1998 er at barnet diskursivt fremstilles å ha det bedre hjemme hos sine foreldre enn i barnehage, og at barnet er et menneske som kan beskyttes og skjermes gjennom samvær med sine foreldre (jf. f.eks. LOV 1998-06-26 nr 41: §1, Innst.S.nr. 200 (1997–98): 7, 19).

Det dominerende synet i diskursen om kontantstøtte i det norske politiske feltet er utvilsomt at det er i barnets interesse å være sammen med foreldrene. Prinsipielt blir barnehager sett på som et godt tilbud for barn. Oppholdet i barnehage blir sett på som en viktig del av omsorgen, særlig for barn i innvandrerfamilier, barn med funksjonshemninger og barn der barnehagetiltak kommer inn som ledd i barneverntjenestens arbeid. ”Barnehageplass vil fortsatt ha stor betydning i disse familiene. Kontantstøtten vil ikke endre på dette” (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 6). Det kan tolkes dit hen at ”barn med spesielle behov” (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 6) trenger ekstra støtte som de ikke kan få gjennom foreldrene sine. Derfor er det viktig for barna at de også går i barnehage (jf. f.eks. St.prp.nr. 53 (1997–98), St.tid_1998-06-10: 3458, 3423). I barnehagen skal innvandrerbarn komme i kontakt med andre barn, ”både for å lære av hverandre og [for å] utvikle norskkunnskaper” (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 22). For familier med funksjonshemmede barn blir det fastslått at disse barna ”trenger tilrettelegging for å kunne delta i samfunnet på lik linje med funksjonsfriske” (St.prp.nr. 53 (1997–98): kapittel 5.4.1). For barn fra ”belastede hjem”, der barnehagetiltak kommer inn som ledd i barneverntjenestens arbeid, skal barnehagen kompensere for foreldrenes omsorgssvikt – ”[o]fte er dette tiltaket [barnehage] nødvendig for å avhjelpe en sviktende omsorgsfunksjon hos foreldrene” (St.prp.nr. 53 (1997–98): kapittel 5.4.3). I slike tilfeller hjelpes barn med vansker som de ikke kan få hjelp til hjemmefra. Derfor er det ikke til barnets beste å kun være hjemme med foreldrene sine, som analysen min viser.

Barn og deres behov ble diskursivt delt inn i to grupper ved innføringen av kontantstøtte i 1998: (normale) ”barn” og ”barn med spesielle behov” (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 6). For den første gruppen blir barnets beste forstått som beskyttelse og skjerming gjennom samvær med foreldrene. For den andre gruppen blir det sett på som i barnets interesse å gå i barnehage (i tillegg til å være hjemme). Dette betyr at barna ikke blir tildelt universelle, men ulike behov. Barn i alminnelighet anses å trenge en rolig hverdag uten stress sammen med sine foreldre, mens barn med spesielle behov i første rekke trenger å gå i barnehage.

Synet på barnets beste i det tyske politiske feltet

Som tidligere nevnt, viser analysen av politiske dokumenter som omhandler innføringen av kontantstøtte i Tyskland at synet på barnets beste er forskjellig fra det norske politiske feltet. I motsetning til den norske argumentasjonen kritiseres foreldrenes tilsyn med barn i hjemmet. Kontantstøtte blir forstått som ”et sterkt incentiv” (BT-Drs. 16-7114_2007: 1) for foreldrene til ”å holde tilbake tidlige hjelpetiltak til barna deres” (BT-Drs. 16-7114_2007: 1). I tråd med denne argumentasjonen skal foreldrene ikke bli ”belønnet” (BT-PP17-16_2010: 1411) med penger ”når de nekter barnet sitt utdannelses tilbud” (BT-P_16-61_2008: 52) og tar omsorgen for barna selv. Det betyr at tyske politikere ser negativt på at barn ikke får tilgang til utdannelses tilbud og hjelpetiltak når foreldre bestemmer seg for å gjøre bruk av kontantstøtte og selv utøver barnetilsynet (jf. f.eks. BT-PP17-16_2010: 1411). Analysen min viser at aktørene uttrykker en skepsis overfor barnets dannelse. Skepsisen begrunnes i ønsket om mer læring. Innføringen av kontantstøtte blir oppfattet som en ”utdanningspolitisk katastrofe” (BT-PP16-180_2008: 19238). Det argumenteres for at barn blir ekskludert fra utdannelses tilbud hvis de ikke går i barnehage (BT-Drs.17-1579_2010: 1). Derfor blir det sett på som det viktigste politiske målet å bygge ut barnehagetilbudet for barn under tre år på en kvalitativ og kvantitativ måte. Følgende sitat tydeliggjør at barnehager og ikke kontantstøtte prioriteres: Kontantstøtten ”tar finansielle ressurser fra de viktigste politiske målene som å redusere fattigdom og å bygge ut barnehager” (BT-Drs. 17-1579_2010: 1).

De tyske politiske aktørenes krav om utdeling av kontantstøtten i form av verdikuponger i stedet for kontant utbetaling må også ses i kontekst av fokuseringen på utdanning. Med verdikupongene skal foreldre betale barnetilsyn eller andre familiepolitiske tiltak (Bd.reg._Artikkel_2007-06-04). Dette begrunnes med at en ”[d]ermed sikrer at pengene [kontant-

støtten] utelukkende benyttes til å fremme småbarnets dannelse” (Bd.reg. _Artikkel_2007-06-04). Med ”utelukkende” understrekes at målet som forfølges med kontantstøtten er å *garantere* dannelse for småbarn gjennom offentlige institusjoner. Etter min mening er det et åpent spørsmål hvordan staten ønsker å sikre at foreldrene benytter seg av verdikupongene: Kan en verdikupong faktisk garantere at barn får tilgang til dannelse i offentlige institusjoner?

Jeg tolker denne argumentasjonen slik at bruk av offentlige utdanningstilbud blir oppfattet som det beste for barnet. Ellers ville det vært uproblematisk dersom barn ikke deltok i noen tilbud. Derfor kan det heller ikke være til barnets beste å bare være hjemme hos foreldrene. Analysen min viser at en anser det for å være til barnets beste å gå i barnehage eller benytte seg av offentlige utdanningstilbud. Det vil si at foreldrene ikke handler i barnets interesse når de ikke gir barnet mulighet til å gå i barnehage eller benytte seg av andre offentlige utdanningstilbud. ”Mens barn med gode familieforhold støttes ekstra, kan det hos ressursvake barn kompenseres for et dårlig utgangspunkt før skolestart” (BT-Drs.17-1579_2010: 4). Målet er å realisere like muligheter med hensyn til utdanning og utvikling for alle barn i samfunnet. Fokuset ligger ikke på såkalte problembarn, det snakkes heller om alle barn. Likevel blir utdanning i en offentlig institusjon sett på som særlig viktig for barn med innvandrerbakgrunn og lav sosioøkonomisk status (jf. f.eks. BT-Drs.16-774_2007, BT-Drs.16-10381_2008). Her finner vi den samme retorikken som i Norge.

Vi kan oppsummere med at barnets behov blir forstått som universelle behov i det tyske politiske feltet. I motsetning til diskursen i Norge i 1998 blir barna og deres behov ikke delt i to grupper.⁶ Det blir fremhevet at alle barn, uavhengig av familiebakgrunn eller funksjonsnedsetting, trenger offentlige utdanningstilbud. Målet er å optimere barnas dannelse og å hjelpe barn med eventuelle vansker. Barn blir primært sett på som individer som må utdannes. Ut ifra en barne- og barndomsorientert innfallsvinkel tolker jeg det dit hen at barnets beste er å få tilgang til utdanningstilbud i en barnehage eller en annen offentlig institusjon – og ikke å være (utelukkende) i familien sin.

---

⁶ I dag blir barnehagen i Norge også forstått som en særlig viktig arena for *alle* barn.

Analyse II: Spørsmålet om tillit til foreldrene

Å sikre foreldrenes valgfrihet er et politisk mål med innføringen av kontantstøtten i begge landene (jf. f.eks. Innst.S. nr. 200 (1997–98), CDU/CSU/FDP 2009). Er det en indikasjon på at de politiske aktørene stoler på at foreldrene handler ut ifra barnets beste? Problemstillingen er belyst ved hjelp av politiske dokumenter.

Tillit til foreldre i det norske politiske feltet

Som analysen min viser (se analyse I), eksisterer det i det norske politiske feltet i 1998 konkrete forestillinger om barnets beste. Å være hjemme med foreldrene blir sett som barnets beste, men for barn med spesielle behov blir et barnehageopphold sett på som den viktigste formen for omsorg. Uavhengig av disse oppfatningene blir valget overlatt til foreldrene: ”Formålet med denne loven [kontantstøtteloven] er å bidra til at familiene får mer tid til selv å ta omsorgen for egne barn [og], at familiene gis reell valgfrihet når det gjelder omsorgsform for barn” (LOV 1998-06-26 nr 41, § 1). Ut ifra et barne- og barndomsorientert perspektiv må vi spørre oss: Er fokuset på foreldrenes valgfrihet viktigere enn å realisere denne formen for omsorg som ifølge det norske politiske feltet er til barnets beste? Selv om konkrete oppfatninger rundt barnets beste eksisterer, skal valgfriheten for småbarnsforeldre økes med hensyn til spørsmålet om valg av tilsynsordninger. Jeg tolker dette slik at politikerne viser stor tillit til at foreldrene handler i barnets interesse. Foreldrene blir vist tillit fordi de blir sett på som ”de nærmeste til å vurdere hva som er barnas beste” (St.prp.nr. 53 (1997-98): kapittel 5.3.2). I tillegg vurderes det som ”normalt” (Innst. S. nr. 200 (1997–98): 19) at foreldre kjenner barnas behov best. Med henvisning til foreldrenes naturlige kunnskap om barnets beste *kan* staten ikke vite og bestemme hva som utgjør barnets beste. Staten kan heller ikke bestemme hvordan barn skal bli passet.

Analysen min viser at tillit til foreldrene refererer til to elementer. Det første elementet er at foreldrene blir tilkjent kompetanse til å passe på og å oppdra barna hjemme. Det andre elementet er at de vet når et barnehageopphold er til barnets beste og at de handler deretter. ”Det er [...] liten grunn til å tro at kontantstøtten vil påvirke familienes valg av barnetilsyn der barnhageoppholdet er et gode i barnets utvikling” (Innst.S.nr. 200 (1997–98): 12). De legger et normativt bilde av foreldrene til grunn: Bildet av foreldrene som bestemmer seg utelukkende for det som er til barnas beste. Andre faktorer kunne likevel også styre foreldrenes valg, som for

eksempel familiens økonomiske situasjon, mangel på barnehageplass eller at foreldrene ikke kunne kjøpe seg fri fra jobbens krav (Leira 2001). Konsekvensen ville i så fall bli at foreldrenes valg påvirkes og at de må bestemme seg for en omsorgsform på bakgrunn av strukturelle forhold. Den norske velferdsstaten støtter forskjellige muligheter til omsorg bl.a. gjennom kontantstøtte og full behovsdekning for barnehageplass, slik at foreldrenes valg ikke skal bli begrenset. De to virkemidlene blir sett på som svært viktige fordi en reell valgfrihet skal realiseres for foreldrene. De skal selv bestemme over omsorgen for deres barn. ”Under det hele ligger en tillit til at foreldre flest velger de beste omsorgsalternativ for sine barn” (St.prp. nr 53 (1997–98): kapittel 2.1).

Tillit til foreldrene i det tyske politiske feltet

Som jeg har vist i det forrige avsnittet oppfattes det å være i barnets interesse å få tilgang til utdanningstilbud utenfor familien. Innebærer det at foreldre ikke handler ut i fra barnets beste når de utelukkende selv har ansvaret for barna?

Aktører i det tyske politiske feltet har som mål å realisere foreldrenes valgfrihet. Det blir forstått som familiens og ikke statens oppgave å bestemme hvordan familiene skal organisere tilsyn med barnet (jf. f.eks. BT-PP16-176_2008: 18787). ”Ingen skal bli tvunget av offentlige tiltak og subsidier til å leve på en spesiell måte [...]” (BT-PP16-176_2008: 18794). Det er den samme retorikken som i Norge, med den avgjørende forskjellen at foreldrenes valgfrihet skal begrenses. Når det blir diskutert å utbetale kontantstøtten ikke kontant, men som verdikupong, bestemmes det at foreldrene må bruke pengene på utdanningstilbud (jf. f.eks. Bd.reg._Artikkel_2007-06-04). Målsetningen med verdikupongene er å sikre at alle barn får tilgang til dannelse fordi kupongene utelukkende kan brukes på utdanningstilbud. På denne måten ønsker staten å være sikker på at alle barn gjør bruk av et utdanningstilbud i en institusjon. Det blir hevdet at innføringen av kontantstøtte i form av verdikuponger har den fordel at barn også får tilgang til utdanningstilbud selv om foreldrene velger bort plass i en barnehage (jf. f.eks. BT-16-10381_2008: 3). Dette målet tolker jeg slik at politiske aktører går ut ifra at en kontant utbetaling ikke vil bety at alle foreldre investerer pengene i utdanning for sine barn. Det blir konstatert at ”[m]ed en kontant utbetaling er det ikke sikkert at den brukes til barnets beste” (BT-Drs.16_10381_2008: 3). Ifølge denne argumentasjonen handler foreldrene ikke i barnets interesse når de ikke bruker penger til å betale for utdanningstilbud for barna sine. Den eneste måten å

sørge for at foreldrene handler ut ifra barnets beste på er å foreskrive hvordan de får bruke pengene. Her står tanken om at pengene blir misbrukt sentralt. Det betyr at de ikke blir ansett å inneha nok kompetanse til å håndtere en kontant utbetaling på en meningsfylt måte.

Selv om en realisering av foreldrenes valgfrihet blir etterstrebet (jf. f.eks. Bd.reg._Artikkel_2007-06-04) viste analysen min at det samtidig blir diskutert å begrense forelderens valgfrihet betydelig. I tillegg blir det advart mot å skjære alle foreldre over en kam (jf. f.eks. BT-PP16-106_2007: 10937, BT-PP17-15_2010: 22). Analysen viste dog at det dominerende synet er å ikke stole på at foreldrene handler ut ifra barnets beste.

Avslutning

Denne artikkelen hadde som mål å komme frem til hva ”til barnets beste” betyr i diskurser om kontantstøtte både i Norge (1997–1998) og Tyskland (2007–2010), og hvorvidt denne velferdsordningen innebærer at foreldrene blir vist tillit å handle ut ifra barnets beste.

Analysen har vist at det i diskursene om kontantstøtten eksisterer ulike ideer om hvilken form for omsorg som best ivaretar barnets interesser. Mens den norske diskursen først og fremst dreier seg om familien og dens viktige funksjon for barnets mentale og sosiale utvikling, fokuserer den tyske diskursen primært på utdanningstilbud utenfor familien. I Norge blir kontantstøtte forstått som et incentiv for foreldrene til selv å passe på barna hjemme. I Tyskland blir derimot kontantstøtte sett på som en ”premie for å holde barn borte” (BT-Drs. 17-1579_2010: 4) fra offentlige institusjoner.

Jeg har også analysert tyske og norske politiske diskurser om barneomsorg og relasjonen mellom foreldre og stat. I Norge blir ansvaret for barnet primært sett på som foreldrenes oppgave. De skal selv bestemme hvor deres barn skal være. Her er det et tydelig politisk mål at staten ikke skal påvirke eller styre foreldrenes valg. Foreldrenes valgfrihet er ikke bare sentralt i politisk retorikk, men også et mål som skal realiseres. I denne konteksten skal gode rammebetingelser skapes på to nivåer: I forbindelse med kontantstøtteinnføringen i 1998 ble det på et strukturelt nivå planlagt full barnehagedekning. Det betyr at plass i barnehager for barn under tre år må bygges ut til full behovsdekning er nådd. I dag er dekningsgraden for aldersgruppa 1–5 år på 88,5 prosent (SSB 2010). Foreldrene skal gis

mulighet til selv å velge om de ønsker omsorg i hjemmet eller i barnehagen. Dette omfatter at familiens økonomiske situasjon ikke skal være til hinder for å velge den omsorgen foreldrene ønsker. Foreldrene skal støttes økonomisk når de er hjemme med barna sine. I tillegg ble det planlagt å innføre en maksimalpris for barnehageplass (jf. f.eks. St.tid._1998-06-10: 3474).

Valgfrihet er et hovedelement i den norske familiepolitikken, og det som er sterkest forbundet med individuell frihet. Begge prinsippene er del av den nyliberale orienteringen som påvirker den norske politikken (Ellingsæter & Leira 2004). Grunnlaget for denne retorikken er en tillit til at foreldrene handler ut ifra barnets beste. Evalueringen av bruk av kontantstøtte to år etter at den ble innført viser at bruk av barnehager blant barn med spesielle behov er uforandret. Det betyr at "[f]unksjonshemmede barn og barn som er under barnevernets omsorg, går i barnehage omtrent like ofte som før. Ett- og toåringer fra innvandrerfamilier var og er oftest hjemme med mor" (Baklin, Ellingsæter & Gulbrandsen 2001: 62). Dette resultat viser at tillit til foreldrene med innvandrerbakgrunn var "litt for optimistisk".

Analysen min av den tyske diskursen viste at ansvaret for barn heller blir sett på som en statlig oppgave. Tydeligst blir dette i forbindelse med fokuset på dannelsen utenfor familien. Det kan ses i sammenheng med det grunnleggende paradigmeskiftet i den tyske familiepolitikken i de senere årene. Skiftet til en "bærekraftig familiepolitikk" handler bl.a. om et voksende offentlig ansvar og en økende grad av defamilisering av omsorgen for barn. Dette betyr at foreldrene delvis skal avlastes i forbindelse med omsorgen for sine barn, for særlig å sikre kvinner bedret tilgang til arbeidsmarkedet. Fra et økonomisk perspektiv blir negative effekter forventet i situasjoner hvor antallet arbeidende går ned. Politikken fokuserer på å øke den kvinnelige sysselsettingen og på en økning av fødselsraten. Målet er å motvirke eller i det minste å bremse den demografiske utviklingen, og å unngå en mangel på fremtidig kvalifisert arbeidskraft (Gruescu & Rürup 2005). Antar man at menneskelig kapital har stor betydning for statens konkurransevne, er kvaliteten på human kapital nøkkelen til forannevnte endringer. I det tyske politiske feltet blir foreldre, som analysen min viste, ikke vist tillit til å foreta fornuftige investeringer i den menneskelige kapitalen deres barn utgjør. Likevel skal foreldre, på den ene siden, få flere barn (Gruescu & Rürup 2005), og på den andre siden, som jeg har vist, bør de også overlate sine barn i profesjonelle hender. En mistanke om at foreldre ikke handler ut ifra barnets beste tar ikke hensyn til at det finnes for-

eldre som tar sin tildelte oppgave som ansvarlig for barnas utdanning og oppvekst alvorlig, ifølge den tyske grunnloven (Grundgesetz, Art. 6). Fra et barne- og barndomsorientert perspektiv er det et (åpent) spørsmål, om en familiepolitikk som heller er mot enn for familien og som er basert på mangel på tillit til foreldrenes kompetanse, kan være i barnets interesse.

Litteratur

- Allen, A.T. 2005. *Feminisme and Motherhood in Western Europe, 1890–1870: The Maternal Dilemma*. USA: Palgrave Macmillan.
- Amdusen, H.M. 2003. Det sosial konstruerte barn. I: Sagberg, S. & K. Steinsholdt, red. *Barnet. Konstruksjoner av barn og barndom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV): *Kontantstøtte*. www.nav.no/page?id=265 (09.07.2010).
- Ariès, P. 1980. *Barndommens historie*. Oslo: Gyldendal.
- Baklien, B., A.L. Ellingsæter & L. Gulbrandsen. 2001. *Evaluering av kontantstøttereformen*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Barnekonvensjonen. 1989. *FNs konvensjon om barnets rettigheter av 1989*. Vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989.
- Bd.reg._Artikkel_2007-06-04: *Familienfreundlichkeit zahlt sich aus*. Artikkel fra den tyske regjeringen.
- Berger, P.L. & T. Luckmann. 2000. *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bourdieu, P. 2001. *Das politische Feld: Zur Kritik der politischen Vernunft*. Konstanz: UVK.
- BT-Drs.16-7114_2007: *Deutscher Bundestag Drucksache 16/7114*. 16. Wahlperiode. 14.11.2007
- BT-Drs.16-10381_2008: *Deutscher Bundestag Drucksache 16/10381*. 16. Wahlperiode. 24.09.2008.
- BT-Drs.17-1579_2010: *Deutscher Bundestag Drucksache 17/1579*. 17. Wahlperiode. 05.05.2010.
- BT-PP16-176_2008: *Deutscher Bundestag. Plenarprotokoll 16/176*. Stenografischer Bericht. 176. Sitzung. Berlin. 18.09.2008.
- BT-PP16-180_2008: *Deutscher Bundestag. Plenarprotokoll 16/180*. Stenografischer Bericht. 180. Sitzung. 26.09.2008.
- BT-PP17-15_2010: *Deutscher Bundestag. Plenarprotokoll 17/15*. Stenografischer Bericht. 15. Sitzung. Berlin. 20.01.2010.
- BT-PP17-16_2010: *Deutscher Bundestag. Plenarprotokoll 17/16*. Stenografischer Bericht. 16. Sitzung. Berlin. 21.01.2010.
- CDU/CSU/FDP 2009. *Wachstum. Bildung. Zusammenhalt*. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP. 17. Legislaturperiode.
- Ellingsæter, A.L. 2004. Tidskrise i familien? I: Ellingsæter, A.L. & L. Arnlaug, red. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Ellingsæter, A.L. 2008. Om begrepet ”barnets beste”. I: NOU 2008: 9: *Med barn i fokus*. Vedlegg 1.

- Ellingsæter, A.L. & A. Leira 2004. Innledning: Velferdsstaten og familien. I: Ellingsæter, A.L. & A. Leira, red. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Esping-Andersen, G. 2002. A child-centred social investment strategy. I: Esping-Andersen, G. m.fl., red. *Why we Need a New Welfare State*. Oxford: University Press.
- Gruescu, S. & B. Rürup. 2005. Nachhaltige Familienpolitik. I: *Aus Politik und Zeitgeschichte (APuZ). Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament*. heft 23-24: 3-6.
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf (11.10.2010).
- Halldén, G. 2003. Barnperspektiv som ideologisk eller metodologist begrep. *Pedagogisk Forskning i Sverige* 8(1-2): 12-23.
- Hirsch, A.A. 2010. Brukere av kontantstøtte 1999-2009. Færre barn med kontantstøtte. *Samfunnsspeilet* 24(4): 2-6.
- Honig, M.-S. 2007. Kann der Ausbau der institutionellen Kinderbetreuung das Vereinbarkeitsproblem lösen? Rückfragen an den familienpolitischen Konsens. I: Lettke, F. & A. Lange, red. *Generationen und Familien. Analysen – Konzepte – gesellschaftlich Spannungsfelder*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Innst. S. nr. 200 (1997-98): *Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*. St.prp.nr. 53 (1997-98).
- James, A. & A.L. James. 2004. *Constructing Childhood. Theory, Policy and Social Practice*. Houndmills u.a.: Palgrave Macmillan.
- James, A. & A. Prout, red. 2002. *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press.
- Joos, M. 2002. Tageseinrichtungen für Kinder zwischen Dienstleistung und Bildungsanforderungen. *ZSE: Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation* 22(3): 229-246.
- KiföG. 2008. *Gesetz zur Förderung von Kindern unter drei Jahren in Tageseinrichtungen und in der Kindertagespflege (Kinderförderungsgesetz – KiföG)*. Vom 1. Dezember 2008. Bundesgesetzblatt Jahrgang 2008 Teil I Nr. 57. Bonn. www.bgblportal.de/BGBL/bgb11f/bgb1108s2403.pdf (10.09.2009).
- KJHG. 1991. *Das neue Kinder- und Jugendhilfegesetz (KJHG) und seine Umsetzung in die Praxis* edited by R. Wiesner and W. H. Zarbock. Köln, Berlin, Bonn and München: Carl Heymann Verlag.
- Kjørholt, A.T. 2004. *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Society*. Trondheim: Norwegian Centre for Child Research.
- Kjørholt, A.T. 2008. Retten til lek og fritid. I: Høstmælingen, N., E.S. Kjørholt & K. Sandberg, red. *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Korsvold, T. 2008. *Barn og barndom i velferdsstatens småbarnspolitik. En sammenlignende studie av Norge, Sverige og Tyskland 1945-2000*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lauritzen, T. 2005. ”Kontantstøtteelskere” og ”kontantstøttehatere”! I: Brandth, B., B. Bungum & E. Kvande, red. *Valgfrihetens tid. Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Leipert, C. 2001. *Skandinavien: ein Paradies der außerhäuslichen Kinderbetreuung – flächendeckend und ganztägig*. <http://www.heidelberger-familienbuero.de/erziehungsgehalt/Christian-Leipert-ueber-Kinderbetreuung-in-Skandinavien.htm> (13.04.2010).

- Leira, A. 2001. Innledning: hvem skal passe barna? I: Magnussen, M.-L., B. Godal & A. Leira. *Hvem skal passe barna? Kontantstøtte, barnetilsyn og foreldres lønnsarbeid*. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet Oslo.
- Leira, A. 2004. Omsorgsstaten og familien. I: Ellingsæter, A.L. & A. Leira, red. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Leira, A. 2010. Familier og velferdsstat – en ny kompleksitet. I: Frønes, I. & L. Kjølørød, red. *Det norske samfunn*. 6. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lov 1998-06-26 nr 41: *Lov om kontantstøtte til småbarnsforeldre (kontantstøtteloven)*.
- Lov 2005-06-17 nr 64: *Lov om barnehager (barnehageloven)*.
- Olk, T. 2007. Kinder im "Sozialinvestitionsstaat". *ZSE: Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation* 27(1): 43–57.
- Reyer, J. 2006. Geschichte frühpädagogischer Institutionen. I: Fried, L. & S. Roux, red. *Pädagogik der frühen Kindheit*. Weinheim/Basel: Beltz Verlag.
- Riedel, B. 2008. Kinder bis zum Schuleintritt in Tageseinrichtungen und Kindertagespflege. I: Forschungsverbund Deutsches Jugendinstitut/Universität Dortmund, red. *Zahlenspiegel 2007 – Kindertagesbetreuung im Spiegel der Statistik*: 9–51; www.bmfsfj.de/Publikationen/zahlenspiegel2007/01-Redaktion/PDFAnlagen/Gesamtdokument,property=pdf,bereich=zahlenspiegel2007,sprache=de,rwb=true.pdf (10.09.2010).
- Statistisk sentralbyrå (SSB). 2010. Barn og unge. Barnehager. 270 200 har barnehageplass. www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2009/barnehage/ (30.08.2010).
- Strauss, A. & J. Corbin. 2008. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage.
- St.prp.nr. 53 (1997–98): *Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*. Tilråding fra Barne- og familiedepartementet av 17. april 1998, godkjent i statsråd samme dag. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/stprp/19971998/stprp-nr-53-1997-98-.html?id=136909> (03.09.2010).
- St.tid._1998-06-10: *Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*.

Anna Maria Ifland
Lerchenfeld-Str. 3A
06110 Halle (Saale), Tyskland
e-post: anna.ifland@paedagogik.uni-halle.de